

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р *Евелина Радославова Стайкова*, НБУ, Политически науки (3.3)
по дисертацията на тема **“Моралните каузи на предприемачеството. Пренареждане и презареждане на сектори: за променените връзки между институции, пазар и гражданско общество през примера на социално мотивирани бизнес инициативи”**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Културология. Културна антропология)
на *Мила Александрова Станчева*

Представената за публична защита дисертация на Мила Станчева се състои от 210 страници, съдържащи увод, три части, съставени от общо четиринайсет глави, заключение, библиография, приложения и е разработена под научното ръководство на проф. д. с. н. Ивайло Стефанов Дичев.

Дисертацията оставя впечатление за един добре структуриран академичен текст, който отговаря на формалните критерии за този жанр. Изследването има ясно и добре формулирани обект и предмет: *„...обект на дисертационното изследване са трансформационните процеси по отношение на връзката между държава, гражданска сфера и бизнес сектор изразени през феномена „социално предприемачество“. Предмет на изследване са индивидуални и колективни форми на социално предприемачество...“*. Структурата на работата отговаря на изследователските цели и задачи. Текстът има три части, които логически разгръщат изследването: от формулирането на самото изследване в първа част, през теоретичната рамка във втората част, към конкретиката на терена в третата част. От съдържателна гледна точка дисертацията също притежава качества на завършено и цялостно антропологично изследване, което и в този аспект отговаря на критериите, поставени пред една докторска теза.

Дисертацията на Мила Станчева се вписва в тенденцията на нарастващ интерес към социалното предприемачество, който се наблюдава през последното десетилетие. Различни научни дисциплини и области (икономика, социология, етика и други) разглеждат как лица и организации използват бизнес логика по нов и предприемачески начин, и така подобряват положението на онези части от населението, които са изключени, маргинализирани и сами не са в състояние да променят това положение.

Настоящото изследване се вписва в този дебат от един специфичен и оригинален ракурс. Изследването, основно през инструментариумът на културната антропология,

разглежда потенциалът социалното предприемачество да бъде двигател на социална промяна; на инициативи за социално включване на останалите извън пазара на труда; да приобщи маргинализираните или в риск от социално изключване уязвими групи. Дисертацията повдига и въпроси относно морални норми и ценностна система, като ги свързва с кариерното развитие, бизнес поведението, отговорността към другите и заобикалящата ни среда.

Описвайки характеристиките на текста, е важно да се отбележи, че представената докторска дисертация има специфичен фокус, който е поставен върху предприятия, работещи с уязвими групи, по-конкретно с хора с увреждания. Това „стесняване“ на изследването е напълно легитимно, тъй като бизнесът, който предоставя социални услуги и/или блага на хора от уязвими групи, се определят като типичен пример за социално предприемачество. Представеното изследване не се ангажира и със сведения от страна на потребителите на продукти и услуги, предлагани от социални предприятия. Държа да отбележа, обаче че ясното формулиране и очертаване на границите на изследването, което е направено от авторката, е едно от нещата, които правят добро впечатление.

Дисертацията се вписва в спомената тенденция на нарастващ изследователски интерес, но следва да се отбележи, че за България този тип изследвания са рядкост и поради тази причина, така формулирано антропологичното изследване, както и неговото разгръщане са едни от приносите на представения текст. Една не до там артикулирана стойност на представеното изследване е концептуализацията на елементи на гражданствеността и тяхното свързване със социалното предприемачество. Авторката използва понятието „гражданство“, за да опише социалното предприемачество, като нещо което надскача икономическата изгода, дори като механизъм за образование, в известен смисъл овластяване, и превръщане на тези които предоставят и потребяват услугата в активни граждани. Именно поради тази причина, бих препоръчала като по-акуратно да се използва понятието „гражданственост“, което пренася към актуалните концептуализирания на нови форми, отиващи отвъд формалната и юридическа стойност на института на гражданството.

Сред достойнствата на предложената работа бих открила и богатия методологически инструментариум, неговата мобилизация в теоретизирането и интерпретирането при формулирането на изводите в текста. Интервюта, включено наблюдение, стаж в организация и др. са част от подходите към събиране на нужната информация. Двата терена (в България и Бразилия), макар и асиметрични, имат

сравнително измерение и са полезни за извеждането на заключения от изследването. Важно е да се отбележи, че част от емпиричната работа е направена по време на пандемията от КОВИД-19. Това уточнение е важно не само, защото част от терена е бил изнесен и проведен в дигитална среда, а и поради неизбежното влияние на извънредната ситуация върху обекта, който е анализиран.

Не толкова като критична бележка, а по-скоро като препоръка, ще си позволя да отбележа, че по-задълбоченият анализ на предприемаческата екосистема в България, който да отива отвъд маркирането на законодателната рамка би позволил по-ясно да се открият спецификите, които благоприятстват или не социалното предприемачество в страната, както и да подскажат за причините то да остава предимно в спектъра на дейности на организации от третия сектор. Подобен анализ ще засили и достоверността на някои от тезите в текста, например тази: „...*че задълбочаването и развиването на стопанската дейност от нестопански организации чрез внедряването на социално-предприемачески модели променя облика и на неправителствения, на гражданския сектор, докато се намесва и в пазара...*“ (стр. 57).

Едно от полетата, които имат сериозен потенциал да се доразвият в следващи изследвания на авторката е завършването на типологизацията на социалните предприятия и социалните предприемачи, чието начало е поставено с настоящата дисертация.

В заключение, като имам предвид значението на изследвания проблем, добре структурираното и проведено негово изследване, стриктното спазване на основните академични правила за научно изследване, както и най-вече качеството на изследването и получените резултати, смятам, че представената дисертация отговаря на критериите за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по специалността 3.1. „Социология, антропология и науки за културата (Културология. Културна антропология)“.

София, 25 април 2022 г.

доц. д-р Евелина Стайкова